

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФОРМУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ КУЛЬТУРИ ОСОБИСТОСТІ В МЕРЕЖІ ІНТЕРНЕТ

ЛЕСЬКО Наталія Володимирівна - доктор юридичних наук, професор кафедри адміністративного та інформаційного права Навчально-наукового інституту права, психології та інноваційної освіти Національного університету «Львівська політехніка»

ORCID 0000-0002-1790-8432

МАЛЕЦЬ Марта Романівна - асистент кафедри адміністративного та інформаційного права Навчально-наукового інституту права, психології та інноваційної освіти Національного університету «Львівська політехніка»

УДК 342.9

DOI 10.32782/EP.2021.5

Стаття посвячена проблемам обеспечения формирования информационной культуры личности в сети Интернет. Констатировано, что одной из важнейших задач XXI века является формирование новой информационной культуры общества, сущность которой заключается в способности общества быстро воспринимать и использовать для обеспечения своей жизнедеятельности новые знания, технологии, технические средства и информационные ресурсы.

Замечено, что информационная культура связана с двумя фундаментальными категориями - «информация» и «культура», поэтому исследованы два подхода к определению содержания понятия «информационная культура»: информационный и культурологический.

Проанализированы языковой аспект современной коммуникации в сети Интернет. На смену установившимся традициям как письменной, так и устной коммуникации приходят традиции, прямо связанные с информационными технологиями. Информационная культура личности определяет сущность коммуникации и ее содержательную сторону, а также способ передачи сообщения. От того, насколько высокая информационная культура автора, насколько он владеет «культурной памятью», зависит уровень информативной и эстетической стороны созданного им текста.

Ключевые слова: информационная культура, Интернет, электронное управление, электронная демократия.

Вступ

У XXI столітті Інтернет став важливим комунікаційним середовищем, що безперервно змінює людське життя. Проте, дуже часто виникають проблеми щодо правового регулювання відносин у мережі, дії норм права у просторі, щодо кола осіб, інформаційної культури особистості. Не менш фундаментальною проблемою на сучасному етапі розвитку юриспруденції є проблема забезпечення прав людини під час використання всесвітньої мережі Інтернет. Також ключовим аспектом проблеми прав людини у зв'язку з розвитком інформаційного суспільства є проблема подолання інформаційної нерівності, котра все ще спостерігається в багатьох країнах світу.

Саме тому метою цієї статті є дослідження організаційно-правового забезпечення формування інформаційної культури особистості в мережі Інтернет.

Наукове дослідження проблеми

У вітчизняній науці варто відзначити праці, що присвячені даній тематиці К.С. Шахбазянової, С.В. Глібко, Є.П. Литвинова, А.М. Новицького, О.А. Присяжнюка, А.П. Гетьман, О.А. Гончаренко, О.М. Давидюк, О.А. Баранова, К. В. Єфремова. Серед зарубіжних авторів проблему правового регулювання мережі Інтернет досліджували Б. Розенблатт, М. Растед, Н. Фіннеманн, Дж. Зіттрейн, Н. Єллісон,

З. Єфроні, М.В. Якушев, В.Б. Наумов, С.В. Петровский та ін.

Виклад основного матеріалу

Одним із найважливіших завдань ХХІ століття є формування нової інформаційної культури суспільства, сутність якої полягає у здатності суспільства швидко сприймати та використовувати для забезпечення своєї життєдіяльності нові знання, технології, технічні засоби та інформаційні ресурси. На думку К.К. Коліна, рівень розвитку цієї культури може служити важливим показником рівня розвитку самого суспільства в інформаційну епоху [1, с. 379-391].

Отже, глобальна інформатизація суспільства породжує нову інформаційну культуру, яка швидкими темпами поширюється у світовому просторі. Глобальна інформаційна культура – це сукупність принципів і реальних механізмів, що забезпечують позитивну взаємодію національних культур, їхнє об'єднання в загальний досвід людства.

Виходячи з вищевикладеного, залежно від суб'єкта, який виступає носієм інформаційної культури, її можна розглядати за такими критеріями: інформаційна культура особи; корпоративна інформаційна культура (різних соціальних організацій); інформаційна культура суспільства і держави (в особі їхніх органів); інформаційна культура цивілізацій.

Для того щоб зрозуміти категорію «інформаційна культура», потрібно дослідити її складові «культура» та «інформація». Необхідно відмітити, що в понятті «інформаційна культура» головним є слово «культура», саме воно несе в собі найбільше змістовне навантаження. Визначні українські вчені культурологи визначають культуру як складне поняття, що означає результат, процес, спосіб, відношення, норму, систему діяльності, єдиним суб'єктом та об'єктом якої є людина [2, с. 57].

Отже, можна констатувати, що феномен культури надзвичайно складний. Загалом, існують два підходи до розуміння сутності поняття «культура». Перший підхід визначає культуру, як процес творчої діяльності, а другий розглядає її як специфічний спо-

сіб людської діяльності (як універсальну властивість суспільного життя). Українські вчені вважають, що зазначені підходи слід використовувати при трактуванні поняття «інформаційна культура», так як вона є складовою частиною культури суспільства [3, с.32].

Друга проблема при визначенні поняття «інформаційна культура» полягає у визначенні поняття «інформація». Необхідно зазначити, що інформаційний вплив на особу, державу та суспільство в наш час набагато сильніший та ефективніший ніж економічний, військовий та політичний. Інформація стала реальною, відчутною силою [4, с.30].

Сьогодні існує багато різноманітних визначень поняття інформація. У перекладі з латинської мови «інформація» (infogation) – це роз'яснення, виклад [5, с. 717]. Якщо звернутись до енциклопедичного словника, то термін інформація там визначено так: інформація – це відомості, що передаються людьми усним, письмовим або іншим способом; інформація – це загальнонаукове поняття, що включає обмін відомостями між людьми, людиною і автоматом, автоматом й автоматом; обмін сигналами у тваринному та рослинному світі; передачу ознак від клітини, від організму; одне з найбільш загальних понять науки, що позначає деякі відомості, сукупність яких-небудь даних, знань тощо [6, с. 301].

Загальне (абстрактне) визначення категорії «інформація» дається у статті 1 Закону України «Про інформацію»: «Інформація – будь-які відомості та/або дані, які можуть бути збережені на матеріальних носіях або відображені в електронному вигляді» [7].

Отже, інформаційна культура пов'язана з двома фундаментальними категоріями – «інформація» та «культура», тому існують два підходи до визначення змісту поняття «інформаційна культура»: інформаційний та культурологічний.

З погляду інформаційного підходу інформаційна культура – це сукупність знань, умінь і навичок пошуку, відбору, аналізу інформації, тобто все те, що відноситься до інформаційної діяльності, спрямованої на

задоволення інформаційних потреб. При такому підході визначення інформаційної культури базуються тільки на інформації, що значно звужує саме поняття «інформаційна культура».

Застосування культурологічного підходу до трактування інформаційної культури значно розширює її зміст. Так, інформаційна культура розглядається як невід'ємна складова загальної культури особистості; як галузь культури, пов'язана з функціонуванням інформації в суспільстві та формуванням інформаційних якостей особистості; включається у загальнолюдську культуру і є її інформаційною складовою; гармонізує внутрішній світ особистості під час освоєння соціально необхідної інформації. У культурологічному змісті інформаційна культура тісно переплітається з іншими видами культур: економічною, політичною, правовою, етичною, екологічною, релігійною, а також є невід'ємною їхньою складовою, «наскрізним» аспектом, який пронизує культуру в цілому. Щодо культурологічного підходу інформаційна культура розглядається також як спосіб життєдіяльності людини в інформаційному суспільстві, як складова процесу формування культури людства [8, с.33–35].

Учений Ю.С. Зубов у своїй статті «Інформатизація та інформаційна культура» зазначає, що «основна тенденція, яка простежується у динаміці формування нового напрямку досліджень, пов'язана з фундаментальністю та багатоаспектністю розгляду інформаційної культури не тільки як феномену, який обумовлений умовами науково-технічної революції, електронними засобами переробки, зберігання та передачі соціальної інформації, але, перш за все, як діяльність інфраструктури, яка пронизує всі історичні епохи та цивілізації, всі сфери людської діяльності та всі стадії розвитку індивіда як соціальної істоти та особистості» [9, с. 6].

На думку вченого Е.П. Семенюка, інформаційна культура – це міра досконалості людини, суспільства чи певної його частини у всіх можливих формах роботи з інформацією: одержанням, накопиченням, аналізом, у створенні, на цій підставі, якіс-

но нової інформації, її передачі та практичному використанні [10, с. 3].

Аналізуючи «інформаційну культуру», вчений В.С. Цимбалюк показує багатогранність цього поняття і розглядає його в різних площинах системи суспільних відносин, водночас відзначаючи такі об'єктні організаційно-правові критерії, як: сфера суспільних відносин; міжгалузевий інститут інформаційного права; синтетична наукова дисципліна; навчальна дисципліна; організаційно-управлінська категорія [11, с.31–37].

На думку Н.І. Гендіна, у новому інформаційному суспільстві доля кожної людини буде залежати від її здатності знаходити, одержувати, аналізувати та використовувати нову інформацію у своєму повсякденному житті, тобто від інформаційної культури. Під інформаційною культурою особистості науковець розуміє сукупність інформаційного світогляду і системи знань та вмій, що забезпечують цілеспрямовану самостійну діяльність з оптимального задоволення індивідуальних інформаційних потреб через використання як традиційних, так і нових інформаційних технологій [12, с.18–24].

М. Кастельс вважає, що інтернет-культура – це культура творців Інтернету. Культура – набір цінностей і переконань, які визначають поведінку людини. Повторювані моделі поведінки породжують звичаєві норми, дотримання яких контролюється інституціями та неформальними соціальними організаціями. Оскільки культура має видиме вираження, вона є колективною побудовою, вищою за індивідуальні вподобання, і здатна впливати на діяльність людей у культурному середовищі, у цьому випадку – на виробників/користувачів Інтернету [13, с.34].

Інтернет-культура характеризується чотирирівневою структурою: техномеритократична культура, хакерівська культура, культура віртуальних громад та підприємницька культура. Разом вони створюють ідеологію свободи, яка поширена у світі Інтернету. Однак ця ідеологія не є такою, що визначає культуру, оскільки вона безпосередньо не взаємодіє з розвитком технологічної системи: свобода може ви-

користуватися по-різному. Ці культурні рівні розташовані в ієрархічному порядку: техномеритократична культура набуває рис хакерівської через створення правил і звичаїв у кооперативних мережах, націлених на технологічні проєкти. Культура віртуальної громади додає соціальний фактор до взаємного використання технології, роблячи Інтернет середовищем вибіркової соціальної взаємодії та символічної приналежності. Підприємницька твориться з хакерівської культури та культури вільного співтовариства громади для того, щоб завдяки поширенню Інтернету в усіх сферах суспільства отримати прибутки.

Відкритість визначена техномеритократичною культурою, укоріненою у світі університетської та дослідницької науки. Це культура віри в природне добро науково-технічного розвитку як ключової складової прогресу людства. Отже, вона безпосередньо впливає з епохи Просвітництва та є породженням сучасності [14, с.14–17].

Хакерівська культура відіграє вирішальну роль у побудові Інтернету з двох причин: завдяки співробітництву й вільному спілкуванню вона є, безперечно, позитивним середовищем для переломних технологічних інновацій. Також вона поєднує знання, породжені техномеритократичною культурою, з побічними підприємницькими утвореннями, які й поширюють Інтернет у всьому суспільстві. Але, по-перше, нам потрібно чітко визначити, що ми розуміємо під хакерівською культурою, оскільки багатозначність терміну є джерелом непорозуміння [15].

Проте культурні джерела Інтернету не можна обмежити цінностями технологічних інновацій. Перші користувачі комп'ютерних мереж створили віртуальні спільноти, використовуючи термін, який зробив популярним Говард Рейнгольд [16]. Ці спільноти стали джерелами цінностей, які створили моделі поведінки та соціальної організації. Отже, хакерівська культура забезпечувала технологічні підвалини Інтернету, культура членів громад формувала його соціальні форми, процеси та використання.

Інтернет-підприємець, у соціальному розумінні, не є окремою особою, попри міфи, які часто оточують героїв Інтернет-економіки. Це є поєднання осіб та організацій, що складаються з інвесторів, технарів та венчурних капіталістів. Вони разом започатковують процес виробництва та інновацій, який кінцем кінцем творить компанії, приносить прибутки, забезпечує технології, товари і послуги у цьому процесі взаємозв'язок між капіталом і інноваціями набуває ознак природного процесу.

Отже, вищеперераховані рівні культури (техномеритократична культура, хакерівська культура, культура віртуальних громад та підприємницька культура) створили та сформувавши Інтернет. Вершиною цієї культурної конструкції, яка спричинила творення Інтернету, є техномеритократична культура науково-технологічної еліти, що виникла головним чином у великій науці та університетському світі. Ця техномеритократія була покликана силою знань до здійснення місії світового панування (чи контр-панування), але зберегла автономію, спираючись на спільноту рівних як джерело її самовизначальної легітимності [13, с.58].

Хакерівська культура конкретизувала меритократію, підсиливши внутрішні кордони спільноти тих, хто пройшов «технологічну ініціацію» та зробивши її незалежною від існуючої влади. Для хакерів принциповою цінністю є свобода, особливо в доступі до їхньої технології та використанні її так, як вони вважають за потрібне.

Сприйняття потенціалу побудови мережі соціальними мережами всіх видів спричинило формування громад он-лайн, які побудували нове суспільство й у цьому процесі надзвичайно розширили комп'ютерні мережі як щодо їх доступності, так і щодо використання. Вони сприйняли технологічні цінності, вони підтримали віру хакерів у цінність свободи, горизонтальної комунікації та інтерактивної мережі, але вони використали це заради свого суспільного життя, а не займалися технологіями заради технологій.

Врешті-решт, Інтернет-підприємці відкрили нову планету, заселену надзви-

чайними технологічними інноваціями, новими формами суспільного життя та самовизначальними індивідуумами, чії технологічні здібності забезпечили їх значною ринковою владою в боротьбі з панівними соціальними правилами та інституціями. Вони зробили крок далі. Замість того, щоб створювати захисні системи навколо громад, побудованих на Інтернет-технологіях, вони вирішили захопити владу над світом, користуючись силою, яку породжували ці технології [13, с.59].

У контексті нашого дослідження розглянемо детальніше мовний аспект сучасної комунікації в мережі Інтернет. На зміну сталим традиціям як письмової, так і усної комунікації приходять традиції, що прямо пов'язані з інформаційними технологіями. Інформаційна культура особистості визначає сутність комунікації та її змістову сторону, а також спосіб передачі повідомлення. Від того, наскільки висока інформаційна культура автора, наскільки він володіє «культурною пам'яттю», залежить рівень інформативної та естетичної сторони створеного ним тексту.

У період переходу до інформаційного суспільства, розвитку високих технологій з'являється багато нових форм вираження думки – способів комунікації. Підтвердженням цьому є різноманітні прояви сучасної інформаційної культури особистості, такі як: листи e-mail, SMS-повідомлення, електронні календарі – усе це створюється інформаційною мовою. Оперативний, зручний взаємозв'язок людини і машини, що постійно розвивається та вдосконалюється, ґрунтується на звичайній мові, точніше на певній підмові – інформаційній мові, яка пов'язана зі сферою спілкування чи класом вирішуваних завдань.

Інформаційна мова – штучна мова, призначена для записування семантичної інформації. У контексті цієї категорії було також введено категорію «інформаційно-пошукова мова».

Інформаційно-пошукова мова – інформаційна мова, призначена для записування семантичної інформації з метою наступного її використання в інформаційно-по-

шукових системах. На базі цих категорій виникла концепція єдиної інформаційної мови [17, с.23]. Єдина інформаційна мова передбачає, перш за все, формування єдиної системи термінів та понять, що однозначно будуть сприйматися як людьми, так і комп'ютерами.

Мовний аспект сучасної комунікації полягає у новому використанні мовних одиниць на всіх її рівнях – від фонетики до лінгвістики. Так, уже стало традицією використання «смайликів» (спеціальних піктографічних символів), як прояв емоцій, при написанні електронних листів та коротких SMS-повідомлень. Причому інколи ці зображення за своїм змістом адекватні цілим реченням. Це явище можна пояснити тим, що у сучасній культурі спілкування перевага віддається використанню усних форм, але, разом з тим, не всі піктографічні зображення можуть мати вираження в усній формі, тобто це явище є наслідком розвитку письма. Слід підкреслити, що такі ж процеси відбуваються і в інформаційній культурі: проходить доволі чітке розмежування її усної та письмової складових, що породжує нові форми вираження думки.

На морфемному рівні мови в сучасній інформаційній культурі спостерігається збільшення використання експресивних морфем. Якщо ж проаналізувати лексичний рівень інформаційної мовної культури, то можна побачити, що тут відбувається поєднання літературної мови, п'яти стилів мови та комп'ютерного сленгу. Сленг – специфічна підмова спілкування людей певних професій і вікових груп [18, с. 26-45]. Так, спеціалісти, чия діяльність пов'язана з комп'ютерами, утворюють своєрідну соціальну групу, при цьому вони об'єднані не лише спільною професією, а й освітою, досвідом, ставленням до життя і є виразниками певного прошарку науково-технічної культури, яка має свої особливості. У зв'язку з цим їхня етична оцінка людини та самооцінка, моральні принципи, норми поведінки, своєрідний етикет – усе це відбивається в мовленні певної соціальної групи на так званому комп'ютерному сленгу.

Висновки

У сучасному суспільстві Інтернет дав змогу радикально вплинути на життя кожної людини. Унаслідок глобалізаційних процесів Всесвітня мережа виконує функцію формування світогляду людини. На жаль, через Інтернет часто пропагуються стандарти, які не відповідають ідеям гуманізму. Нові форми спілкування в Мережі спричинилися до виокремлення культурологічної функції цього засобу масової комунікації, унаслідок чого формується специфічна інформаційна культура. Отже, важливим фактором побудови глобального інформаційного суспільства є формування нової інформаційної культури особистості в мережі Інтернет.

Література

1. Колин К.К. Становление информационного общества в России и национальная безопасность. Искусственный интеллект: междисциплинарный подход. / Под ред. Д.И. Дубровского, В.А. Лекторского. М.: Интел, 2006. С. 379-391.
2. Вохрышева М.Г. Формирование науки об информационной культуре. Проблемы информационной культуры. / Науч. ред. Ю.С. Зубов, В.А. Фокеев: Сб.ст. М.: Магнитогорск, 1997. Вып. 6. С. 57.
3. Вступ до інформаційної культури та інформаційного права / За заг. ред.-М.Я. Швця, Р.А. Калужного. Ужгород: ІВА, 2003. 240 с.
4. Новицька Н.Б. Організаційно-правові аспекти інформаційної культури в управлінській діяльності: дис... канд. юрид. наук: 12.00.07 / Новицька Наталія Борисівна ; Національна академія держ. податкової служби України. Ірпінь, 2007. 210 с.
5. Юридична енциклопедія в 6-ти томах. Редкол. Ю.С. Шемшученко (голова редколегії) та ін. К.: Укр. енцикл., 1998.- Т. 6. С. 717.
6. Енциклопедичний словник з державного управління / уклад. : Ю. П. Сурмін, В. Д. Бакуменко, А. М. Михненко та ін. ; за ред. Ю. В. Ковбасюка, В. П. Трощинського, Ю. П. Сурміна. К. : НАДУ, 2010. 820 с.
7. Про інформацію : Закон України від 2.10 1992. Голос України 13.11.92.- № 217.
8. Новицька Н.Б. Організаційно-правові аспекти інформаційної культури в управлінській діяльності : дис... канд. юрид. наук: 12.00.07 / Новицька Наталія Борисівна ; Національна академія держ. податкової служби України. Ірпінь, 2007. 210 с.
9. Зубов Ю.С. Информатизация и информационная культура. Проблемы информационной культуры: Сб.ст. М., 1994. 234 с.
10. Семенюк Е.П. Информационная культура общества и прогресс информатики. НТИ – 1994. Сер. 1. №7. С. 3
11. Цимбалюк В. Проблеми формування інституту інформаційної культури в теорії інформаційного права України. *Правова інформатика*. 2003. № 1. С. 31-37
12. Гендина Н.И. Информационная грамотность или информационная культура: альтернатива или единство (результаты российских исследований). Школьная библиотека. 2005 – № 3. С.18–24.
13. Кастельс М. Інтернет-галактика. Міркування щодо Інтернету, бізнесу і суспільства / наук. ред. В. В. Лях ; пер. з англ. Е. Г. Ганиш, А. Б. Волкова. Київ : Ваклер, 2007. 304 с.
14. Tuomi, Ilkka (2000) «Internet, innovation, and open source: actors in the network», paper delivered at the First Conference of the Association of Internet Researchers, Lawrence, University of Kansas, September 14-17.
15. Himanen, Pekka (2001) *The Hacker Ethic and the Spirit of the Information Age*. New York: Random House. 233 pp.
16. Rheingold, Howard (1993/2000) *The Virtual Community: Homesteading on the Electronic Frontier*. Cambridge, MA: MIT Press. http://www.caracci.net/dispense_enna/The%20Virtual%20Community%20by%20Howard%20Rheingold_%20Table%20of%20Contents.pdf.
17. Інформатика та обчислювальна техніка: Короткий тлумачний словник / В.П. Гондюл, А.Г. Дерев'янка, В.В. Матвеев, Ю.З. Прохур; За ред. проф. В.П. Гондюла. К.: Либідь, 2000. 320 с.
18. Українська мова: Підручник: Ч. 1. / Бурлака Т.К., Горпинич В.О., Дудик П.С. та ін.; За ред. П.С. Дудика. К.: Вища школа, 1993. С. 26-45.

АНОТАЦІЯ

Стаття присвячена проблемам забезпечення формування інформаційної культури особистості в мережі Інтернет. Констатовано, що одним із найважливіших завдань XXI століття є формування нової інформаційної культури суспільства, сутність якої полягає у здатності суспільства швидко сприймати та використовувати для забезпечення своєї життєдіяльності нові знання, технології, технічні засоби та інформаційні ресурси.

Зауважено, що інформаційна культура пов'язана з двома фундаментальними категоріями – «інформація» та «культура», тому досліджено два підходи до визначення змісту поняття «інформаційна культура»: інформаційний та культурологічний.

Проаналізовано мовний аспект сучасної комунікації в мережі Інтернет. На зміну сталим традиціям як письмової, так і усної комунікації приходять традиції, що прямо пов'язані з інформаційними технологіями. Інформаційна культура особистості визначає сутність комунікації та її змістову сторону, а також спосіб передачі повідомлення. Від того, наскільки висока інформаційна культура автора, наскільки він володіє «культурною пам'яттю», залежить рівень інформативної та естетичної сторони створеного ним тексту.

Ключові слова: інформаційна культура, Інтернет, електронне урядування, електронна демократія.

SUMMARY

The article is devoted to the problems of ensuring the formation of information culture of the individual on the Internet. It is stated that one of the most important tasks of the XXI century is the formation of a new information culture of society, the essence of which is the ability of society to quickly perceive and use new knowledge, technologies, technical means and information resources to ensure their livelihood.

It is noted that information culture is associated with two fundamental categories - "information" and "culture", so two approaches to defining the meaning of "information culture": information and cultural.

The linguistic aspect of modern communication on the Internet is analyzed. The established traditions of both written and oral communication are being replaced by traditions directly related to information technology. The information culture of the individual determines the essence of communication and its content, as well as the method of transmitting the message. The level of information and aesthetic side of the text created by him depends on how high the information culture of the author is, how much he has "cultural memory".

Key words: information culture, Internet, e-government, e-democracy.